

У своєрідних народних інвективах змальовуються конфліктні зіткнення, основані на грабунку, на фізичному знущанні та насильстві, на убивстві мирних українських селян. У них відображені найрізноманітніші сторони поведінкових ситуацій: і виявлене милосердя та співчуття до каліки, який повернувся з фронту [4, арк.14]), і мовчазне терпіння під час грабунку чи спалення образів [5, арк.3]), і гостро рішучий протест дитини проти насильства над матір'ю [5, арк.4-5] тощо.

Сьогодні округлини з тих численних історій у жанрі переказів зберігаються переважно в пам'яті літніх людей, відображаючи історичну дійсність з позиції далекої ретроспекції ("Як козаки познущалися з їмості та її дочки", "Як поляк забрав останній хліб"; "Як денікінці побили батька", "Про діда і три власті", та ін. [8]). У деяких творах, записаних на Східному Поділлі, мовці типізують минулий час у формулу: "то була така війна, що і за наших, і за ваших". У ній виявляється філософський нахил до пошуку правди, втеча від джерела неспокою та суб'єктивне проникнення українця в суть суспільно-історичних явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азбелев С.Н. Современные устные рассказы // Русский фольклор. - Т.9. - М.-Л.: «Наука», 1964. - С.132-177.
2. Бойко О.Д. Перша українсько-російська війна // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д.В.Архієрейський, О.Г.Бажан, Т.В.Бикова та ін. відповід ред. В.А.Смолий. - К.: Наук. думка, 2002. - С.121-130.
3. Гнатюк В. Війна і народна поезія // Календарик для українських січових стрільців і жовнів-українців на 1917 р. - Відень, 1916. - С. 68-84.
4. ІМФЕ. Відд.рук. - Ф.28-3. - Од.зб. 273. - Арк.1-23 (Розповіді, оповідання. «3 часів Першої світової війни. Власна творчість і записи в Західних областях України», 1917-1918 рр.).
5. ІМФЕ. Відд.рук. - Ф.28-3. - Од.зб. 413. - 6 Арк. («Скрило сонце за горою...» Пісні (б.м), перекази. Записано на Дрогобиччині (В.Гнатюком).
6. Карпинець І. Галичина. Військова історія 1914-1921 / Упоряд. Ф.Стеблій, Б.Якимович. - Львів: "Панорама", 2005. - 408 с.
7. Кузьменко О. Стрілецькі пісні в архівах і дослідженнях В.Гнатюка // Наукові записки. Серія: Літературознавство: До 130-річчя народження В.Гнатюка. - Тернопіль: ТДПУ, 2001. - Вип. ^ . - С.187-190.
8. Кузьменко О. Фольклорні записи 2006-2007 рр. на Бойківщині та Східному Поділлі. - [Домашній архів].
9. Мишанич С.В. Усні народні оповідання. Питання поетики. - К.: Наукова думка, 1986. - 327 с.
10. Рожко В.Е. Спогади волинян з часу Першої світової війни на сторінках «Літопису Волині» // Документально-художня проза про Першу світову війну: (Матеріали і тези доп. та повідомлень Міжнар. наук.-теорет. конф. 23-26 жовт. 1994 р.); Редкол.: А.С.Нісімчук та ін. - Луцьк, 1994. - С.122-124.
11. Сімонідес Д. Меморат і фабулат у сучасній фольклористиці // Народна творчість та етнографія. - 2007. - №1. - С.120-125.
12. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. - Вид. 2-ге, перероб. і доп. - К.: Знання, 2006. - 341 с.
13. Ługowska J. W świecie ludowych opowiadań: Texty, gatunki, intencje narracyjne. - Wrocław, Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1993. - 283 s.

Оксана ЛАБАШУК

© 2008

СОМАТИЧНА ДОБУДОВА НОВОНАРОДЖЕНОГО: СПРОБА АНТРОПОЛОГІЧНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ

В українському фольклорі є група текстів, які виконують дорослі, доглядаючи, пестячи чи розважаючи маленьку дитину. Ці тексти — потішки і забавлянки — мають, здавалося б, яскраво виражену прагматичну мету: потішити, забавити дитину, встановити з нею певний емоційний контакт. Саме цю функцію й виділяють більшість дослідників зазначеного матеріалу [8; 9; 15]. Потішки і забавлянки, які у традиційній жанровій класифікації визначаються як фольклор дорослих для дітей, сприймаються передусім як надзвичайно прості в побудові, тематично одноманітні тексти, призначені для того, щоб заспокоїти, розважити немовля. Останнім часом

дослідники [1; 21] використовують ці тексти для реконструкції архаїчної семантики фольклору. Разом із тим, потішки і забавлянки потребують уважного вивчення з огляду на їх власну семантику і прагматику.

З усього масиву текстів поезії пестування виділимо тематичну групу, яка супроводжує певні маніпуляції дорослого з тілом немовляти чи малої дитини: пальцями рук, ніг, головою, п'ятами тощо. За нашими спостереженнями саме ця група текстів виявилася найбільш стійкою: саме вона найширше представлена у сучасній фольклорній традиції. Цей факт вже сам собою мав би викликати підвищену увагу з боку фольклористів. Окрім того, зазначені традиційні фольклорні тексти доцільно співвіднести з іншими мовно-ігровими формами комунікації між матір'ю та дитиною.

У статті ми спробуємо поглянути на ігрові форми комунікації матері та дитини передусім як на комплексне явище, відзначити ті з них, які залишаються актуальними для сучасної фольклорної традиції, а також звернути увагу на функціонально-прагматичний аспект подібних текстів як у синхронії, так і у діахронії.

Передусім викликає заперечення існуюча практика вважати означені тексти різновидом дитячого фольклору. На наш погляд потішки і забавлянки доцільно розглядати не лише у контексті жанрів дитячого фольклору, але й як різновид родинно-побутового фольклору, зокрема пов'язаного із родильним обрядом. Із подібною проблемою зіткнулася дослідниця коліскових пісень О. Марчун, що змусило її визначити коліскову пісню як „синкретичний жанр позаобрядової родинної лірики для дітей” [11, с. 8]. На нашу думку, на тексти, які виконують дорослі для немовлят, варто поглянути саме у контексті родильного обряду, адже при застосуванні методів, які зазвичай використовуються при дослідженні обрядового фольклору, цей матеріал якнайповніше виявляє свою специфікацію.

Сучасні вимоги до фіксації та дослідження фольклору вимагають перегляду усталених візій про необхідність використання якомога більшої кількості текстів як основну умову наукової об'єктивності дослідження. На зміну кількісним показникам сьогодні приходить якість запису, яка вимагає не лише детальної фіксації тексту (часто за допомогою аудіо чи відео апаратури), але й повний опис ситуації виконання [3; 13]. Тому й саме поняття „текст” набуває нині ширшого значення, включаючи не лише вербальну складову, але й акціональний, реальний, темпорально-локальний компоненти [16]. Цитуючи Б. Путілова, який посилається на одного з представників функціональної школи Б. Маліновського, дослідник „повинен спостерігати за тим, що люди роблять насправді, а не записувати те, що вони про це говорять” [13, с. 66]. Таким чином, в полі зору повинен опинитися сам комунікативний акт — ситуація спілкування між матір'ю і дитиною. У нашому ж дослідженні з відомої схеми комунікативного акту Р. Якобсона для нас найважливішими видаються адресат і адресант комунікативної ситуації [22]. Дослідник повинен „відчитати” ще й емоційну складову ситуації виконання, це може стати важливим компонентом для визначення прагматики тексту.

Найбільш цікавим для нас є запитання про прагматику ігрових форм комунікації між матір'ю та дитиною як у традиційній, так і сучасній культурі. Адже при доволі суттєвій редукції фольклорної традиції на теренах України, ці тексти, як свідчать польові матеріали, продовжують досить активно побутувати. Висловимо припущення, що головними для цих текстів є не лише функції емоційного контакту, гедоністична та ігрова. Вони виконують достатньо важливі для соціуму імпліцитні прагматичні завдання. Очевидно, що саме постнатальна ситуація здатна актуалізувати певні архаїчні смисли і функції фольклорного тексту.

Думка, що тексти культури можуть транслятувати неусвідомлені смисли не є новою у світовій науковій практиці. Зокрема, професор антропології Утазького університету (США) С. Паркер висловлює припущення, що „особи можуть передавати інформацію, зміст якої самі можуть не усвідомлювати” [12, с. 65]. Спробуймо з'ясувати, які імпліцитні смисли приховують у собі досліджуваний матеріал. Звертаючись до вивчення ігрових форм фольклору, слід пригадати те розуміння гри, викладене у роботі Й. Гейзінги „*Homo Ludens*”, де гра осмислюється як явище старше за культуру та розглядається як одна із найфундаментальніших категорій життя [4].

Передусім звернемо увагу на те, що досліджувані ігрові форми комунікації між матір'ю та дитиною проводяться із частинами тіла людини: головою, шиєю, руками, ногами, пальцями (рук, ніг), п'ятами, вухами, очима тощо. Саме прелічення-називання органів людського тіла у забавлянках не є випадковим. М. Гримич, досліджуючи погляди на тілесність у традиційній українській культурі, звертає увагу на особливості людського тіла з погляду народних

анатомічних знань українців, зазначаючи, що найголовнішими органами вважалися „голова, рука, око, нога, тобто не внутрішні органи” [5, с. 5—6].

Для традиційного світогляду властиво сприймати дитину як незавершену, недієздатну особу [10, с. 3]. Саме тому усі обрядово-ритуальні дії, пов'язані із немовлям (родини, хрестини, пострижини, відлучення від грудей), покликані соціалізувати дитину, перервати її контакти з „тим” світом, і утвердити її статус у світі людському.

Міфопоетичним традиціям багатьох народів світу властивий „найглибший паралелізм між космогонією та ембріогонією” [17, с. 12]. Ототожнення мікрокосму і макрокосму, перенесення на Всесвіт властивостей і рис людського тіла стало загальним місцем у сучасних наукових студіях [17]. На протилежну операцію — ототожнення тіла людини, зокрема тіла новонародженого із світом, космосом, який шойно створений і потребує проведення ритуалу ототожнення-називання, відокремлення, „доробляння”, перевірки на міцність — наукова традиція не звертала належної уваги.

Розглянемо окремі мотиви, які співвідносяться зі структурою ритуалу та експліцитно чи імпліцитно присутні у ігрових формах комунікації між матір'ю та дитиною:

- називання-специфікація, перелічення частин людського (дитячого) тіла;
- верифікація частин людського тіла, перевірка його цілісності;
- побажання швидкого росту.

Практично усі тексти зазначеної групи містять мотив називання-специфікації частин дитячого тіла.

<p>Летіла бджола — Буц до чоло! Летіла оса — буц до носа! Летів жук — В бороду бух! Летіла мушка, Та поза вушко, Та в оцьо — ой!</p>	<p>Злегка вдаряють дитину в чоло, у ніс, у підборіддя, проводять рукою за вухом, доторкаються до закритого ока.</p>
---	---

(АЛ, 31/95, с.46, №74)

<p>Сорока-ворона Діткам кашку варила На порозі студила, Тому дала, бо маленький. Тому дала, бо біленький, Тому дала, бо просив, А тому, бо водичку носив. А тому не дала, Головку відірвала, Ф^{ур-р-р!} Полетіла, полетіла, полетіла... На голівоньку сіла.</p>	<p>Вказівним пальцем проводять по-кругу по долоні дитини Загинають мізинець до долоні, Загинають безіменний палець, Загинають середній палець, Загинають вказівний палець. Крутьть великий палець, а потім роблять різкий рух убік-вгору (відірвала), Махають руками дитини. Кладуть руки дитини їй на голову.</p>
--	--

(АЛ, 2007, Лабашук, анк. 1)

На думку російського вченого Я. Чеснова, у дитячих забавлянках про „Сороку-ворону” йдеться про „найархаїчніше тіло з органами, що відділяються. Ці органи перебувають у несоціальному світі (як пальці-злодії). Вони ще обережно наближаються до людини як гості. Але, коли вони зібралися, їх перерахували — дитина сміється. Її тіло стабілізувалося, стало предметним” [21, с.58]. Як бачимо, російський дослідник тут також акцентує увагу, що відомий фольклорний текст корелює із концепцією архаїчного тіла.

<p>Бобик, фасолька, Кукурудза, бараболька, А це старий бобище, Фур-р-р за плотище.</p>	<p>Почергово, починаючи від мизинця розминають пальці на носі дитини, Великий палець (старий бобище) крутьть у різні сторони, а потім роблять різкий рух убік-вгору (викидають „за плотище”)</p>
--	--

(АЛ, 31/95, с.45, №72)

Печу-печу хлібчик, Дітям на обідчик. Більшому — більший, Меншому — менший, Шур у п'єц, Шур у п'єц. Саджай-виймай, Саджай-виймай. Ріжу, ріжу я куштую Гам!	Дорослий двома руками тримає голову дитини, злегка перекидаючи з руки на руку. Закидає голову дитини назад. Нахиляє голову дитини вперед-назад. Проводить ребром долоні по шийці дитини.
--	---

(АЛ, 2/95, с.4, №25)

Звертає на себе увагу метафоричний характер зазначених текстів, особливо яскраво виражений у наступному тексті.

Поїхав я в поле орати, Не хотів мені плуг скиби брати, А я йому — звідси клин, звідси клин, посередині плішку. Закинув, тай пішло...	Дорослий бере дитину руками за щиколотки і згинає ноги дитини в колінах. Злегка вдаряє дитину по ягодицям справа і зліва. Проводить ребром долоні між ногами дитини. Закидає ноги дитини вгору-вбік.
--	---

Для традиційного матеріалу властиве те, що частини тіла не називаються прямо, замість них вживаються „дублери” із рослинного, тваринного світу, господарське знаряддя. Саме ця метафоричність, поєднання коду людського тіла із іншими кодами (рослинним, зооморфним, предметним), а також структура запитання-відповідь, характерна для сучасних фольклорних форм, дозволяє порівнювати наш матеріал із ще одним цікавим фольклорним жанром — загадкою, властиво „прото-загадкою”, тобто загадкою у її найдавнішому варіанті. Дослідженню цього явища присвятив окрему розвідку один із найавторитетніших дослідників архаїчної культури В. Топоров. На його думку, загадка, яка дає відповідь на таїну імені предмета, може розглядатися як явище, що завершує космогенез: „Творець створив „матеріальний” світ, він здійснює останній творчий акт — надає ім'я всьому, що є у світі” [18, с.22] [тут і далі переклад з російської наш — О.Л.]. „Ідентифікація-ототожнення як основна операція „прото-загадки”, за допомогою якої встановлюється склад світу і деякі зв'язки, які існують у ньому, дозволяють стверджувати, що її безпосереднє призначення полягало у класифікації складу світу, перших формах усвідомлення принципів організації світу” [Там само, с. 29].

Серед сучасних матерів дуже поширена гра з дитиною, під час якої мати запитує : „А де в мого синочка очко (вухко, носик, щічка, зубчик)?”, дитина при цьому показує означені частини на собі. Як бачимо, в сучасній традиції метафоричність поступово втрачається, але принцип перелічення-називання частин дитячого тіла залишається незмінним.

Мотив розчленування (відділення, відрізання, відривання) присутній у значній кількості досліджуваних текстів. З огляду на той контекст, у якому він з'являється (ігри матері з немовлям), цей мотив виглядає щонайменше дивним і недоречним. Пояснити його появу можна лише з точки зору теорії ритуалу: світ розпадається на складові частини, і завдання ритуалу знову створити його таким самим чином, як це було зроблено в момент космогенезу [17, с.16].

Ріжу, ріжу шийку,
 Ріжу шийку,
 Ріжу, ріжу, ріжу шийку.

(Під час промовляння тексту дорослий намагається ребром своєї долоні провести по шиї дитини, дитини пручається, радіє, сміється).

(АЛ, 37/95, с.2, №2).

Проте у даному контексті цей мотив все ж таки усвідомлюється як гра: насправді ніхто палець не відриває, і шийку не ріже. І дорослий, і дитина добре розуміють ігрову специфіку ситуації. Більше того, для дорослого надзвичайно важливою є реакція дитини — сміх. Цей сміх засвідчує, що комунікація між дорослим і дитиною відбулася, і дитина, і дорослий отримали задоволення від гри. З огляду на теорію ритуалу сміх якраз служить маркувальним знаком на

означення другої частини ритуалу — утвердження життя. Деструктивні сили подолано — сміх дитини служить яскравим тому підтвердженням.

„Відривання” великого пальця на руці у „Сороці-вороні”, відкручування і викидання „за плотище” великого пальця на нозі, викидання голівки-хлібинки „у піч”, потрапляння мушки „в оцьо” видаються тут мотивами зі схожою семантикою. Символічне розчленування — частина ритуалу космогенезу [17]. Повторення цього ритуалу у символічно-ігровій формі повинно остаточно утвердити цілісність дитячого тіла, неможливість його порушення у будь-який спосіб.

Кую, кую чобіток,
Подай, Юлю, молоток.
Не подаш молоток,
Не підкую чобіток.
(Дорослий кулаком своєї руки злегка постукує дитину по п'ятці).
(АЛ, 2/95, с.25, №44)

В. Балухок звертає увагу на культ коваля і семантику перероджуючи ударів [2]. У даному контексті поява і закріплення в ігровому репертуарі цього сюжету ще раз підкреслює важливість процесу творення із новонародженого повноцінної людини.

„Кінцевим призначенням вказаних „інтелектуальних” операцій вважатимемо вироблення захисних механізмів людини від випадкового, непередбаченого, страшного, що таїть у собі світ, поки він не переміг у собі „хаотичне” начало і не знешкодив його загрози. Ця ситуація і визначає функцію „прото-загадки”, яка відсилає до прагматики, до деякого змішаного „суб'єктно-об'єктного” стану розчиненості людини у світі, неповній і непослідовній виділеності з нього...” [18, с. 29]. Постнатальна ситуація якраз і відповідає тим характеристикам, які визначають прагматику „прото-загадки”. Саме тому появу даному контексті діалогів типу: „А де в моєї дитини вушко?” можна розглядати саме як „загадки-ідентифікації”, що переслідують зовсім не дидактичні цілі (навчити дитину показувати певні частини свого тіла), це власне ідентифікація-ототожнення саме цієї дитини із класом людського, що досягається шляхом перелічення частин її тіла. Поряд з діалогами-ідентифікаціями у репертуарі матерів з'являється гра в хованки. Ця гра побутує, коли малюкові ще не виповнилося року. Дитина „ховається” — закриває очі іграшкою, пеленкою чи просто долонями. Дорослий — ходить і шукає дитину — „А де-де-де наш (ім'я дитини)? Де наш хлопчик? А ось він! Очі дорослого і дитини зустрілися — дитину „знайшли”, вона сміється.

Синонімічні, дублюючі одна одну ігри-ідентифікації матері із немовлям покликані передусім „відповісти на виклик зі сторони дискретності, аморфності, хаотичності, ентропійної стихії пан-організацією, яка призводить до універсального порядку...” [Топоров, с. 27].

Мотив швидкого росту найповніше прослідковуємо у сучасних формах комунікації матері і дитини. Практично всі опитувані нами матері зазначали, що вони практикували чи практикують наступну гру. Мати запитує дитину: „Який (ім'я дитини) великий?” Дитина тягнеться ручкою вгору, показує, яка вона велика. Мати при цьому примовляє: „Великий-великий-великий!” Інший варіант реалізації цього мотиву — широко відомі у традиційному фольклорі „потягусі-поростусі”:

Ото тушки-тутушки!
На котика потягуски,
А на (ім'я дитини) ростушки!
Ой тошки, тошки,
Щоб підрости ще трошки.
[7, с. 16]

У традиційній культурі було прийнято „міряти” дитину після купелі: мати або бабуся зводила до купи коліно і лікоть дитини, якщо вони легко сходилися — це було запорукою правильного розвитку немовляти. Почасти звичай „міряти” дитину зберігся до наших днів. Проте сучасне материнство породжує свої специфічні форми, у яких реалізується архаїчний мотив — швидкого росту і розвитку немовляти. Варто нагадати, що подібні тексти побутують у загальній атмосфері підвищеної уваги з боку дорослих до росту і набирання дитиною ваги. Дитина до року дійсно росте і набирає вагу дуже швидкими темпами, проте в сучасній культурі ці показники абсолютизуються, отримують статус найбільшого предмету материнської гордості. Тут доречно згадати про щомісячне відзначання сучасними матерями, наскільки виросла і поправилась її дитина у спеціальних дитячих альбомах, звичай обводити ступню і долоньку дитини у цих же альбомах.

Важливим є також характер виконання таких текстів: по його завершенню дитина сміється. Сміх у даному випадку служить маркуванням другої частини ритуалу, що утверджує перемогу життя над смертю, світла над темрявою, слова над мовчанням. Цей мікрокосм (немовля) шойно створений, а тому увесь час випробовується на міцність, добудовується, вдосконалюється. Виконання фольклорного тексту ще і ще раз функціонально і символічно повторює ситуацію космогенезу.

Наостанку варто було б звернути увагу на основного виконавця досліджуваних текстів. Ним найчастіше виступає матір дитини. Як відомо, мати у традиційній культурі може надати дитині найпершу медичну допомогу: скинути вроки, злити віск (переляк), замовити крикиси, перепекти сухоти і навіть призупинити чорну хворобу (епілепсію) [20].

За спостереженнями Марка Грушевського, після народження дитини спочатку баба-пупорізка, а потім мати немовляти „добудовують” тіло дитини: надають круглої форми голівці, вправляють животик. „Вушка позакладає за подушечку, щоб не було капловухе. Горбате щоб не було, спочатку кладуть на рівному, без подушечки. І це скрізь знають матері і роблять своїм дітям, щоб встергтися од лиха” [6, с.45].

У сучасній традиції відзначимо доволі стійкий акціональний ряд: мати злизує з чола дитини вроки, хукає у вушко, щоб запобігти переляку, цілує болюче місце. Усі ці дії мають виправити ситуацію, подолати біль, страх, вроки.

Функції матері як виконавця фольклорного твору можна прирівняти хіба що до ролі жреця, мага у ритуалі. Мати народжує дитину, отже дає життя новому мікрокосму, і вона ж, особливо у ранньому віці дитини, наділена силою безпосереднього і дієвого впливу на цей мікрокосм.

Тут важливо пригадати, яку функцію виконувало слово у традиційній культурі, який сенс мало виголошення слова як культурний акт. У даному випадку почати доречно тої функції, якої було наділене промовлене слово у архаїчному суспільстві. Такий авторитетний дослідник архаїчної культури, як О. Фрейденберг, зазначає: «Акт мовлення є актом осиленої смерті, переможеного мороку» [19, с. 121]. Підсумовуючи викладене у монографії дослідниці можемо стверджувати, що для архаїчної культури важливим був не лише зміст виголошуваних текстів, а й сам факт мовлення: «...акт розповідання, акт промовляння слів осмислювався як нове сіяння світла і подолання мороку, пізніше смерті. 'Говорити' означало 'світити'» [Там само, с. 124]. Слово лише самою своєю появою уже набуває магічного навантаження. Другий висновок: слово маркірує переломні моменти в житті людини, соціуму, світу, несучи семантику життя. «Розповідь (промовляння слів, спів, рецитація), супроводжуючи 'подолання смерті', збігається з моментом воскресіння, вона є супутницею народження не лише людини, але й зерна, злаку, рослинності» [19]. Прагматика зазначених фольклорних текстів обумовлюється передусім тим, що доторки до людського (дитячого) тіла повинні супроводжуватись словом.

Таким чином ігри з немовлям можна розглядати в одному ряду із такими важливими ритуалами першого року життя дитини як хрестини, поява першого зуба, перший крок, пострижини, оскільки в основі усіх цих ритуальних дійств є спільна прагматична функція — долучити новонародженого до людського світу. Потішки і забавлянки, як зрештою, усі види ігрової комунікації матері і дитини, — це не лише ігри дорослого з малюком, спосіб її розважити, але й її соматична добудова.

Дослідження сучасних ігрових форм комунікації матері і немовляти ще раз доводить, що народження дитини є однією із базових, фундаментальних засад людського життя, яке продовжує залишати свій слід як у традиційному, так і сучасному культурному просторі, у тому числі у його фольклорному варіанті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова Н. Еротичні мотиви у дитячих забавлянках із пальцями // <http://www.etnolog.org.ua/vyd/vydetn/Body/Art17.htm>
2. Балущок В. Семантика деяких фізичних випробовувань під час ініціацій // <http://www.etnolog.org.ua/vyd/vydetn/Body/Art21.htm>
3. Бріцина О. Ю. Українська усна традиційна проза: Питання текстології та виконавства. — К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2006. — 400 с.
4. Гейзінга Й. Ното Ludens / Пер. з англ. О. Мокровольського. — К.: Основи, 1994. — 250 с.
5. Гримич М. Деякі аспекти антропології тілесності в українській фольклорній традиції (до питання про роздільне існування частин тіла) // <http://www.etnolog.org.ua/vyd/vydetn/Body/Art04.htm>

6. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. — К.: Либідь, 2006. — 256 с.
7. Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги / Укладачі: В. І. Семеренський, П. Г. Черемиський. — Х.: Друк, 1999. — 528 с.
8. Довженко Г.В. Український дитячий фольклор (віршовані жанри). — К., Наукова думка, 1981. — 172 с.
9. Довженко Г.В., Луганська К.М. Українські колискові пісні та забавлянки. — К.: Наук. Думка, 1984. — С.11—44.
10. Маєрчик М. Одяг як символічне тіло (на матеріалах української традиційної культури) // <http://www.etnolog.org.ua/vyd/vydetn/Body/Art08.htm>
11. Марчун О.В. Поетика української народної колискової пісні: мотиви, функції, образи / Автореферат : Автореф дис. ... канд. філ. наук: 10.01.07. — Фольклористика. — К., 2005.
12. Паркер С. Гендерні ритуали: вивчення етикету, суспільних символів та когнітивний аспект // Студії з інтегральної культурології. Ритуал. — №2. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. — С. 32—55.
13. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура. — СПб: Наука, 1994. — 246 с.
14. Седакова И.А. Балканские мотивы в языке и культуре болгар. Родинный текст. — М.: Индрик, 2007. — 432 с.
15. Смолінська О.Є. Лінгводидактичні основи національно-мовного виховання особистості засобами українського фольклору: Автореф дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. — Теорія та методика навчання української мови. — К., 1999.
16. Толстая С.М. К прагматической интерпретации обряда и обрядового фольклора // Образ мира в слове и ритуале. Балканские чтения - 1: Москва, ИСиБ, 1992. - С. 33-45.
17. Топоров В.Н. О ритуале. Введение в проблематику // Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках. - М.: Наука, 1988. - С.7-60.
18. Топоров В.Н. Из наблюдений над загадкой // Исследования в области балто-славянской духовной культуры: Загадка как текст. 1. — М.: Издательство «Индрик», 1994. — С. 10—117.
19. Харитоновна В.И. Заговорно-заклинательное искусство восточных славян: проблемы традиционных интерпретаций и возможности современных исследований / отв. ред З.П.Соколова. Москва: ИЭА РАН, 1999. Часть 1. — 292 с.; Часть 2. — 310 с.
20. Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра / Подг. текста и общ ред. Н.В.Брагинской. - Москва: Лабиринт, 1997. - 448 с.
21. Чеснов Я.В. Герменевтический поход к происхождению смеха // Этнографическое обозрение. — 1996. — №1. — С. 53—61.
22. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм: "за" и "против": Сб. ст. - Москва: Прогрес, [1960] 1975. - С. 193-230.

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЗОНАХ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОГРАНИЧЧЯ

В останні десятиліття внаслідок здобуття Україною незалежності відроджуються й міцніють зв'язки як діаспорних українських масивів (зокрема заокеанської еміграції) зі своєю історичною батьківщиною, так і периферійних земель із центром, осердям материзни. Відтак одним із необхідних і пріоритетних завдань стає вивчення української культури за- і пограничних теренів загалом та їхньої фольклорної традиції зокрема.

В останні десятиріччя українська фольклористика збагатилась виданнями, присвяченими народній словесній традиції українців, що проживають за межами державних кордонів України. Це збірники пісень із Зеленого Клину (Приморського, Хабаровського краю, Амурської, Камчатської і Сахалінської областей Російської Федерації) [11]; із Кубані (Північно-Західного регіону Краснодарського краю РФ) [15]; із північного Підляшшя (Республіки Польща) [17], із сіл північної Молдови [1], [12], [14], [181]. Усі ці видання засвідчують сучасну збереженість фольклорної традиції українців зарубіжжя, а також риси суттєвих впливів на неї сусідніх етнокультур.

Дослідження культури українського пограниччя пов'язане із складнощами, що неодмінно виникають у випадках, коли державні кордони не збігаються (навіть з урахуванням природної "похибки") із кордонами етнічними. Скажімо, у ході експедиції на Східне Поділля (у його